

Κοινωνικές σχέσεις και επωφελής αλληλεπίδραση

Η Λίνα Βεντούρα είναι ιστορικός, μετανάστρια και η ίδια - γεννήθηκε στο Γιοχάνεσμπουργκ. Σπούδασε κοινωνιολογία και ιστορία και είναι καθηγήτρια στο τμήμα κοινωνικής και πολιτικής εκπαιδευτικής στο πανεπιστήμιο Πελοποννήσου. Το βιβλίο “Έλληνες μετανάστες στο Βέλγιο” είναι μια μελέτη, από τη σκοπιά της κοινωνικής ιστορίας, που αναφέρεται στους Έλληνες μετανάστες του Βελγίου από τα μέσα της δεκαετίας του 50 μέχρι το 1980. Στη μελέτη αυτή η Βεντούρα παρακολουθεί την καθημερινότητα των Ελλήνων μεταναστών και τις σχέσεις τους με άλλους μετανάστες και ντόπιους, καθώς και την προσπάθειά τους να ενταχθούν στις τοπικές κοινωνίες, διατηρώντας παράλληλα την εθνική τους ταυτότητα.

Μετανάστες και ντόπιοι. Κοινωνικές σχέσεις και επωφελής αλληλεπίδραση

Ψυχαγωγία και κοινωνικές σχέσεις

(1)

Τον πρώτο καιρό ο ελάχιστος ελεύθερος χρόνος, το ισχνό εισόδημα και η επιθυμία αποταμίευσης περιόριζαν τις δυνατότητες ψυχαγωγίας των μεταναστών. Όταν όμως ήθελαν να ξεκουραστούν, να χαλαρώσουν και να ξεφύγουν από τις έγνοιες τους, επιζητούσαν τη συντροφιά των ομοεθνών τους. Η κοινή γλώσσα, οι κοινοί σε μεγάλο βαθμό κώδικες συμπεριφοράς, τα κοινά ακούσματα οι κοινοί -συγκριτικά τουλάχιστον- τρόποι διασκέδασης και η δυνατότητα να μοιραστούν τη νοσταλγία τους για την Ελλάδα και το βίωμα της ξενιτιάς, συνηγορούσαν προς την επιλογή συμπατριωτών για παρέα. Οι στιγμές της οικειότητας και της ευχαρίστησης μοιράζονταν με άλλους Έλληνες:

Στην καντίνα μέσα υπήρχανε όλες οι εθνικότητες. Υπήρχαν Ρώσοι, υπήρχαν Ιταλοί, Πολωνοί, Έλληνες... Άλλες χώρες δεν είχαμε εκείνη τη στιγμή. Αλλά τα δωμάτια -αυτό εξυπακούεται- ότι διαλέγοντας πάνε όμοιος ομοίω.

Όλοι οι Έλληνες εδώ βάζαμε τον Καζαντζίδη και κλαίγαμε.[...] Τον βάζαμε από το πρωί μέχρι το βράδυ εκεί, και κλαίγαμε τη μοίρα μας.

Επιπλέον, η αδυναμία αποκωδικοποίησης και η αμηχανία που προκαλούσε η διαφορά των ηθών σε συνδυασμό με τις προκαταλήψεις και τα στερεότυπα, ωθούσαν τους μετανάστες, ιδίως τον πρώτο καιρό, στον περιορισμό των ευκαιριών για παρέα με άτομα άλλης εθνικότητας:

Στα καφενεία οι Βέλγοι κερνώνοντας ο καθένας με τη σειρά του έπιναν 12 μπύρες. Κέρασα μια φορά, αλλά δεν μπορούσα να πω 12 μπύρες και να γίνω αλκοολικός.

(σ. 210-211)

(2)

Στην αρχή, οι πρώτοι μετανάστες σύχναζαν αναγκαστικά στα καφενεία που υπήρχαν ήδη στα μέρη εγκατάστασης. Πολύ σύντομα όμως άνοιξαν καφενεία στις ανθρακοφόρες

περιοχές για να καλύψουν την ανάγκη τους για ένα στέκι, όπου θα είχαν τη δυνατότητα ανά πάσα στιγμή να βρουν συντροφιά με την οποία θα μπορούσαν να επικοινωνήσουν. Εξαρκής επίσης οι ανθρακωρύχοι παρακολουθούσαν τους ποδοσφαιρικούς αγώνες που γίνονταν στην περιοχή τους και σύντομα φρόντισαν είτε να ενταχθούν στις ήδη υπάρχουσες ποδοσφαιρικές ομάδες ανθρακωρύχων είτε να οργανώσουν δικές τους. Στα καφενεία, κατόπιν, συζητούσαν ζωηρά για το ποδόσφαιρο αλλά και για τις εμπειρίες τους και για την πολιτική, έπιναν και έπαιζαν χαρτιά ή ζάρια:

Ο ελεύθερος χρόνος ήτανε την Κυριακή που καθόμασταν να πάμε μέχρι το «Αθήναι» [καφενείο], να συναντήσει ο ένας τον άλλο, στην εκκλησία ή στο παζάρι.

Οι γυναίκες στην αρχή δεν είχαν άλλο τόπο συνάντησης από την εκκλησία ή το μπακάλικο. Μερικοί ιδιοκτήτες ελληνικών καφενείων ή εστιατορίων κατανόησαν την ανάγκη να υπάρξει και μια μορφή διασκέδασης, η οποία να μην απευθύνεται αποκλειστικά στους άντρες και μετέτρεπαν τα καταστήματά τους σε ταβέρνες με μουσική το σαββατοκύριακο:

Για να βγούμε έξω μόνες μας, ο πατέρας δεν μας άφηνε, αλλά τα σαββατοκύριακα ήτανε κάπως διασκεδαστικός. Είχε πάρα πολύ καλό χαρακτήρα και ανοιχτό, που μας έλεγε ότι: «Τα κορίτσια δεν τα αφήνω να βγουν, αλλά θα τα βγάλω». Και μας έβγαζε τα βράδια. Τότε ήταν πάρα πολλά καφενεία που ήτανε και μπουζουκτσίδικα συνάμα.

Η οικογενειακή διασκέδαση περιελάμβανε και την ανταλλαγή επισκέψεων και τις γιορτές που οργάνωναν οι κοινότητες, τα συνδικάτα ή οι πολιτικοί φορείς.

(σ.211-212)

(3)

Κατά τη διάρκεια του 1960 πολλοί Έλληνες αγόρασαν αυτοκίνητα και τηλεοράσεις που διαφοροποίησαν εν μέρει τους τρόπους διασκέδασής τους. Η τηλεόραση τους ωθούσε να μένουν στο σπίτι τους μακριά από τους συμπατριώτες τους, ενώ ταυτόχρονα συνέβαλε στη μεγαλύτερη εξοικείωσή τους με τη γλώσσα και τον πολιτισμό του Βελγίου και γενικότερα με τη μαζική κουλτούρα των δυτικοευρωπαϊκών κοινωνιών. Το αυτοκίνητο τους επέτρεψε να γνωρίσουν καλύτερα το Βέλγιο και τις γειτονικές χώρες, ενώ παράλληλα κατέστησε το ταξίδι στην Ελλάδα πιο άνετο από ό,τι ήταν με το τρένο ή το λεωφορείο.

Οι περισσότεροι μετανάστες επισκέπτονταν τα χωριά τους στην Ελλάδα τα καλοκαίρια για να δουν τους συγγενείς και τους φίλους τους και να «μυρίσουνε πατρίδα», μειώνοντας έτσι στο ελάχιστο τα έξοδα των διακοπών. Από τα ταξίδια αυτά εξαιρούνταν - για μία χρονιά ή και για μεγάλα διαστήματα - όσοι αποταμίευαν σκληρά, οι αριστεροί κατά την περίοδο της Δικτατορίας και όσοι δεν είχαν την οικονομική άνεση να εμφανιστούν όπως επιθυμούσαν στο χωριό τους. Η επαφή με την Ελλάδα μέσω αλληλογραφίας, τηλεφώνου αργότερα και ταξιδιών υπήρξε συνεχής· ωστόσο προκαλούσε όλο και πιο πολύ αμφίθυμα συναισθήματα.

(σ. 212-213)

(4)

Ακόμα και στο ζήτημα του γάμου, όπου ο έλεγχος ήταν ιδιαίτερα αυστηρός για τη διατήρηση της εθνοπολιτισμικής ταυτότητας και της δυνατότητας επικοινωνίας μεταξύ των γονιών, οι γονείς πολύ συχνά δεν κατάφερναν αν επιβληθούν στα παιδιά τους ούτε να τα πείσουν να πάρουν «παπούτσι από τον τόπο τους», με αποτέλεσμα να αναγκάζονται να συμβιβαστούν με την πραγματικότητα:

Φτάσαν τα παιδιά σε ηλικία... μεγάλη διαφορά με τη δική μας νοοτροπία. [...] Ας είναι καλά, μας τύχανε... ήμαστε με ξένους... οι δύο γαμπροί μου είναι Βέλγοι, ο ένας Μαροκάνος. Σπιτώθηκε η μικρή μου κόρη μαζί του, ούτε πολιτικό γάμο δεν κάνανε. Τώρα γεννάει, είναι στις μέρες της. Το αγόρι μου είναι με Αλβανέζα. Για τα σπίτια τους είμαι περήφανη, γιατί βλέπω πολλά παραδείγματα ζευγάρια από το χωριό μας που γνωρίστηκαν εδώ και δεν τα πήγαν καλά, τα διέλυσαν. Δε βαριέσαι. Τα παιδιά ξεκίνησαν μόνα τους, διάλεξαν, θέλαμε δε θέλαμε.

(σ. 210)

Σύγκριση και αμφιθυμία

Παράλληλα όμως, οι μετανάστες αντιμετώπιζαν μια εκθρική στάση από ορισμένους Βέλγους και αυτό έκανε κάποιους να επιθυμούν την επιστροφή· ακόμα και όσοι προσαρμόστηκαν, εντάχθηκαν οικονομικά και κοινωνικά και επιθυμούσαν να πάρουν σύνταξη στη χώρα υποδοχής, σπάνια έχαναν την αίσθηση της διαφοράς, τη συνείδηση του γεγονότος ότι είναι ξένοι:

Πάντοτε ήθελα και πάντοτε θέλω [να γυρίσω στην Ελλάδα]. Πάντοτε, γιατί βρίσκεις πολλά πράγματα που σε πληγώνουνε. Και παντού υπάρχει ρατσισμός. Και όταν ακούς αυτά τα λόγια λες: «Γιατί να είμαι 'γω εδώ. Δεν σε θέλανε. Νομίζω πάντοτε υπάρχει -και στην Ελλάδα θα υπάρχει- ο ρατσισμός άμα βλέπουνε έναν ξένο. Εδώ είπαν: «'Ηρθατε, και μας τρώτε το ψωμί μας». Το ακούς από συναδέλφους που δουλεύεις.

Πολύ συχνά όμως οι -σχετικά περιορισμένες λόγω της εποχής κατά την οποία εγκαταστάθηκαν στο Βέλγιο και της άφιξης μουσουλμάνων μεταναστών στη συνέχεια- εκδηλώσεις ξενοφοβίας απέναντι στους Έλληνες αντισταθμίζονταν από την απρόσωπη οργάνωση του βελγικού δημοσίου και τις παροχές του κράτους πρόνοιας:

Δεν είχαμε προβλήματα εδώ με τους Βέλγους. Ό,τι δικαιώματα είχαν οι Βέλγοι, είχαμε κι εμείς [...] Ήταν καλοί οι Βέλγοι και στα ταχυδρομεία, στις τράπεζες.

Ήταν δύσκολα με το παιδί στο νοσοκομείο, να πηγαίνεις κάθε μέρα, αλλά η εμπιστοσύνη σε ευκολύνει, την πρόσεχαν οι νοσοκόμες, οι γιατροί.

Γιατί οι Βέλγοι με μάθανε, με σπουδάσανε, όχι με μάθανε, με σπουδάσανε να διαβάζω και να γράφω στη δουλειά. Δυστυχώς η πατρίδα μου δε με έμαθε.

Οι θεσμοί του κράτους πρόνοιας στήριζαν τις περισσότερες φορές τους μετανάστες στις δύσκολες στιγμές της ζωής τους και γι' αυτό έχαιραν της εκτίμησής τους· η αναγνώριση των υπηρεσιών που τους προσέφεραν διαφοροποίησε σταδιακά την έως τότε αρνητική στάση τους απέναντι στους φόρους και γενικότερα απέναντι στον κρατικό μηχανισμό.

(σ. 214-215)

Λίνα Βεντούρα, Έλληνες Μετανάστες στο Βέλγιο, Αθήνα, Νεφέλη 1999

Ασκήσεις

1. Για ποιους λόγους οι μετανάστες είχαν περιορισμένες δυνατότητες ψυχαγωγίας; Με ποιους τρόπους διασκέδαζαν και πώς διευρύνεται η διασκέδασή τους στη συνέχεια;
2. Ποια ήταν η σχέση των γυναικών μεταναστριών στο Βέλγιο με τη διασκέδαση;
3. Σε μαρτυρία αναφέρεται πως οι Έλληνες και γενικότερα οι μετανάστες υπήρξαν θύματα ρατσιστικής συμπεριφοράς. Να συζητήσετε αν αυτό συμβαίνει και σήμερα στους μετανάστες, πώς εκδηλώνεται, πού οφείλεται.
4. Πώς αντιμετώπιζε ο κρατικός μηχανισμός τους μετανάστες του Βελγίου; Να προσέξετε τις μαρτυρίες που παραθέτει η συγγραφέας και έπειτα να συζητήσετε για τη στάση των μεταναστών απέναντι στον κρατικό μηχανισμό του Βελγίου.
5. Να εντοπίσετε αποσπάσματα στα οποία διαφαίνεται η πικρία των μεταναστών για την πατρίδα τους και τη στάση της πολιτείας απέναντι στους πολίτες και να τα συζητήσετε.
6. Τι σημαίνει *αμφιθυμία*; Ποιοι λόγοι προκαλούν την αμφιθυμία και πώς εκδηλώνεται στη συμπεριφορά των μεταναστών;
7. Η συγγραφέας παραθέτει στο κείμενό της μαρτυρίες μεταναστών. Τι επιτυγχάνει με αυτήν την παράθεση; Να σχολιάσετε τον λόγο και το ύφος αυτών των παραθεμάτων.
8. Να συγκρίνετε τους Έλληνες μετανάστες στο Βέλγιο, όπως παρουσιάζονται στα παραπάνω κείμενα, με τους Έλληνες μετανάστες σε άλλες χώρες, με βάση τις συνεντεύξεις τους (Βλ. σχετικά [Ένα μακρύ ταξίδι, Σπουδές στην Αμερική](#)). Εντοπίζετε κοινά σημεία; Πώς συντελείται η προσαρμογή των μεταναστών ανάλογα με την εποχή της μετανάστευσης και τους κοινωνικούς παράγοντες;